

Frihetskamp eller islamistisk terror?

Tjetjenienkonflikten i efterdyningarna av 9/11

Abstract

This thesis rests on the theory and methodology of discourse theory. By viewing social reality as constituted by discourses, meanings that are taken for granted can be challenged.

The events of September 11th 2001 resulted in the American war on terror. This thesis explores the impact of 9/11 and the war on terror on the Russian image of the conflict in Chechnya.

Discourse theory is applied to shed light on how the conflict over Chechnya is discursively constructed by the Russian state and media. The discourse is organized in three thematic sections: Identity, Enemy Images and Islam. Russia establishes itself as a member of the Western civilisation. The Chechens are degraded to either Islamic extremists or helpless victims. The religion of Islam is depicted as backward, but this image is challenged by the image of Islam as an integral part of Russian society. There are clearly influences from Bush's discourse; the most important influence being the establishment of the dichotomy civilized/barbaric.

However the discursive strategies of the Russian state have not been very successful concerning the legitimacy of its' policy in Chechnya. Russia is still subjected to strong criticism from the world community.

Nyckelord: Chechnya, Russia, discourse theory, terrorism, September 11th 2001

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning.....	2
1.2	Uppsatsens disposition	3
2	Diskursanalys	4
2.1	Teori	4
2.2	Metod	6
2.3	Forskarens roll.....	7
3	Material	8
4	Bakgrund	9
4.1	Historisk bakgrund	9
4.2	Tidigare forskning	10
5	Kriget mot terrorismen	12
6	Analys	14
6.1	Den ryska identiteten.....	14
6.1.1	Civilisationen och terrorismen	14
6.1.2	Koalitionen mot terror.....	15
6.2	Tjetjenernas identitet	17
6.2.1	Fiendebilder.....	18
6.3	Tjetjenien och Islam	20
6.3.1	Islam som ett hot	20
6.3.2	Islam är inte fienden.....	22
7	Sammanfattning och slutsatser	24
8	Referenser	26
8.1	Tidskrifter.....	26
8.1.1	Military News Bulletin.....	26
8.1.2	The Current Digest of the Post-Soviet Press.....	27
8.2	Internetresurser	27

1 Inledning

Attackerna mot USA den 11:e september 2001 fick stora konsekvenser för det internationella samfundet. Den nya hotbilden som dykt upp som från ingenstans krävde nya koalitioner och en enad värld. I kriget mot terrorismen uppluckrades mänskliga rättigheter och det tummades på individens skydd mot integritetskränkningar från statens sida.¹ Världens ledare reagerade, och i de flesta fall uttryckte de sina sympatier. President Putin var en av de första av världens ledare som sträckte ut sin hand till Bushadministrationen, och det amerikanska folket, för att ansluta sig till kriget mot terrorismen. Putin hänvisade till Rysslands långa erfarenhet av terroristbekämpning i Tjetjenien, och att man var ett av de första länderna att uppleva terrorism.

Konflikten i den lilla republiken i Norra Kaukasus går flera hundra år tillbaka i tiden. Åsikterna går isär när man talar om den infekterade Tjetjenienfrågan. Ska man tala om stridigheterna som ett förtryckt folks kamp för självständighet från en centralmakt, eller som civilisationens kamp mot fundamentalistisk islamistisk terror?

Kriget mot terrorismen kan ha gett flera stater större spelrum i konflikter med minoritetsgrupper och grannländer och möjligen ökade befogenheter att kontrollera de egna medborgarna. Eftersom det inte finns någon vedertagen definition av vad en terrorist är, tillåts begreppet att utvidgas och kan användas för att delegitimera och brottsförklara oliktankande och politiska motståndare. Det är således ett mäktigt vapen att kunna döma ut grupper med hjälp av terroriststämpeln. Det är därför intressant att se hur denna utveckling ser ut i Ryssland.

Tjetjenienkonflikten är relevant att studera på grund av den långa historia av konflikt som präglat de rysk-tjetjenska relationerna. Motsättningen handlar om rätten till självbestämmande men bottnar samtidigt i en kulturell och religiös konflikt. Att Ryssland samtidigt utsätts för kritik på grund av sitt demokratiska underskott bidrar ytterligare till ämnets aktualitet. Presidentens makt ökar, och den politiska oppositionen samt civilsamhället hamnar i skuggan.

¹ Militärfängelset i Guantanamo Bay och undertecknandet av The Patriot Act är exempel på detta.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka ifall diskursteori kan användas för att förklara Rysslands förhållningssätt till Tjetjenien. Jag tror att man genom att se verkligheten som konstituerad av diskurser kan kasta ljus över detta forskningsproblem. Hypotesen är att attackerna mot USA den 9/11 var en formativ händelse som förändrade begreppet "säkerhet" i det internationella samfundet. Detta hade även betydelse för Ryssland.

Bo Petersson och andra forskare menar att det skett en betydelseförskjutning mellan det första, 1994-96, och andra Tjetjenienkriget, 1999-nutid. Under det första kriget talade man i Ryssland om tjetjenska banditer, separatister och skurkar. Men under det andra Tjetjenienkriget skedde en förändring i hur konflikten beskrevs, man började tala om terrorister istället för banditer. (Petersson 2008 s. 8) Redan innan 9/11 gjordes alltså försök att etablera terrorist-diskursen för att beskriva Tjetjenienkonflikten. Problemet var att det inte fanns samma internationella acceptans eller mottaglighet för terrorist-diskursen. Det finns dock anledning att tro att 9/11 och lanserandet av det amerikanska *war on terror* givit möjligheter att rekontextualisera nationella konflikter. Arbetshypotesen är att Putin-administrationen med hjälp av flera olika diskursiva strategier försökt omformulera Tjetjenien-problemet i termer av *war on terror*.

Frågeställningen lyder alltså: *Hur formulerades det "tjetjenska problemet" av Ryssland efter den 11:e september 2001?*

Formuleringar av ett problem hänger oundvikligen ihop med dess legitimering. Detta eftersom en formulering, eller en beskrivning av ett problem, för med sig ett maktförhållande som ger legitimitet åt den verklighetsbeskrivning som man försöker göra gällande. När det gäller legitimeringen blir ytterligare en fråga relevant: *använder sig Ryssland av diskursen war on terror?*

När jag talar om Ryssland menar jag Putin-administrationen, alltså den statliga ryska diskursen, men det är även intressant med diskursens förekomst i media. Presidenten och hans stab tillsammans med de stora dagstidningarna i Ryssland ses alltså som bärare av den ryska terrorism diskursen, och de reproducerar även den.

1.2 Uppsatsens disposition

Till att börja med ges en presentation av det teoretiska och metodologiska ramverket för uppsatsen, nämligen diskursteori. Vidare diskuteras uppsatsens material och de avgränsningar i tiden som gjorts. Därefter ges en kort historisk bakgrund, för att förse läsaren med nödvändiga fakta för att kunna förstå Tjetjenienkonflikten. Efter detta följer en genomgång av forskningsläget när det gäller Tjetjenienkonflikten. Denna uppsats placeras in bland den tidigare forskningen. Sedan följer operationaliseringen av Bushadministrationens *war on terror*.

Analysen är uppdelad i tre huvuddelar, som försöker att fånga och förklara den ryska diskursen. Delarna är: Identitetsskapande, Fiendebilder och Islam. Efter analysen följer slutdiskussionen där analysens resultat sammanfattas och problematiseras.

2 Diskursanalys

I denna uppsats är teori och metod sammanlänkade och beskrivs således under samma rubrik. Jag använder mig av diskursanalys, vilket är en bred disciplin som innehåller flera olika skolbildningar. Men gemensamt för dem är att man inte bara ska se diskursanalys som en metod och ett analysverktyg, utan även som en teori om verkligheten.

Winther och Phillips bok används till stor del för att ge uppsatsen dess teoretiska och metodologiska ramverk. Boken rekommenderas av Bergström och Boréus och gör på ett lättfattligt sätt diskursanalys tillgänglig och begriplig. Man diskuterar även de problem som finns i att använda diskursanalys, då inriktningen fått en hel del kritik.

Jag har valt att använda mig av forskarparet Laclau och Mouffes syn på diskursanalys i denna uppsats. Deras perspektiv benämns som ”diskursteori” av Winther och Phillips.

Varför valde jag denna skola framför exempelvis kritisk diskursanalys? Kritisk diskursanalys, företrädd av Fairclough, har flera förtjänster för empiriska analyser, men dess nackdel är att den inte lämpar sig särskilt väl för analys av större textmassor. Dess detaljerade syntax-analyser passar bättre för ett fåtal utvalda texter. Dessutom gäller för den här uppsatsen att grammatiska analyser av det material som valts blir problematiskt, då det handlar om översättningar, alltså redan bearbetat material. Således lämpar sig diskursteori bättre.

2.1 Teori

Diskursbegreppet har ingen självklar definition; det finns både breda och snäva definitioner. För den här uppsatsens ändamål används följande definition: ”En diskurs uppfattas som en fixering av betydelse inom en bestämd domän. Alla tecken i en diskurs är moment; de är knutar i ett fisknät, och deras betydelse fixeras genom att de skiljer sig från varandra på bestämda sätt[...] ” (Winther 2000 s.33). Med andra ord är en diskurs en fixering eller låsning av betydelser inom ett område som kan liknas vid ett fisknät. Viktigt är dock att påpeka att denna tillslutning endast är tillfällig.

Ett *element* är ett begrepp i diskursen vars betydelse är omstridd och som inte har fått en slutgiltig definition. Ett element kan dock få en fixerad betydelse och naturaliseras; då blir det ett moment. Lika viktigt som vilka betydelser som etableras genom denna tillslutning är vad som utesluts. Denna domän av uteslutna betydelser kallas för det diskursiva fältet (ibid.). Det diskursiva fältet avgränsar således diskursen i fråga.

Samtliga diskursanalytiska skolor grundar sig på socialkonstruktionismen. Den har en syn på kunskap och sanning som icke objektiva, istället handlar det om sociala konstruktioner (Winther 2000 s.11) Detta medför, enligt Winther och Phillips, att diskursteori måste ses som en helhetslösning, ett paket, som delvis är en metod, men också en teori om kunskap och språk med specifika ontologiska och epistemologiska implikationer. (Winther 2000 s.10)

Diskursteorin går i polemik med strukturalismens syn på diskursen som en fast struktur, och hävdar att diskursers betydelser utmanas och förändras. Det är genom språket som vi förstår och uppfattar verkligheten. Genom språket skapas representationer av verkligheten, som både bygger på den existerande verkligheten men samtidigt hjälper till att skapa den. Det finns således en objektiv verklighet men vår förståelse av den är beroende av diskurser. (Winther 2000 s.15) Diskurser har alltså den egenskapen att de är konstitutiva och formar verkligheten.

Termen förändring är central i diskursteorin, och man framhåller att även om många betydelser i samhället är fixerade så är denna fixering endast tillfällig.. Förändringsprocessen, som man kallar den diskursiva kampen, förklaras via nyckelbegreppet *antagonism*. *Antagonism* uppstår när diskurser hamnar i konflikt med varandra på grund av att identiteter som är motstridiga möts. När en multikulturalistisk diskurs möter en främlingsfientlig diskurs uppstår antagonism när man t.ex. skall definiera tecknet invandrare. Antagonism är centralt i diskursteorin eftersom diskursanalysens syfte är att studera de processer där kampen om tecknens betydelse utspelar sig. (ibid.)

När vi talar om förändring av diskurser är även *artikulation* centralt för förståelsen. Artikulation definieras som ”varje praktik som skapar en relation mellan elementen så att elementens identitet förändras”. Med andra ord är en artikulation en förändring av tecknens betydelser, som en diskurs försöker fixera och tillsluta. Förändring av diskurser sker genom just artikulation. (Winther 2000 s.34-35)

Inom diskursteori menar man att en diskurs aldrig kan etableras som totalt härskande; detta på grund av den diskursiva kampen. Samtidigt kan diskurser under perioder nå en sådan status att de inte ifrågasätts utan tas för givna, dessa benämns då som *objektiva*. Det finns en tröghet i diskurser och många av de strukturer och normer som finns i samhället har naturaliserats och blivit objektiva. För att åstadkomma förändring måste man ifrågasätta det som tas för givet. (Winther 2000 s.54-55)

Identitet är ett viktigt begrepp för denna uppsats liksom processen när identiteter skapas och förändras. I diskursteori tilldelas aktörer eller grupper identiteter av diskursen i form av subjekspositioner. Med detta menas att aktören eller gruppen får en specifik roll och diskursen sätter upp ramar inom vilka subjektet kan agera.

Identiteter är alltid relationellt organiserade, alltså får man sin identitet genom att definiera sig i förhållande till vad man inte vill vara. (Winther 2000 s.51) Det faktum att identiteter är relationella är en bärande idé för denna uppsats, och är en grundsten för analysen. Gruppidentiteter och gruppbildningar är ett resultat av en reducering av möjligheter, där vissa egenskaper framhävs och andra utesluts.

Winther och Phillips (2000 s.53) förklarar att ”Det är först i det ögonblick som någon talar om eller till en grupp eller på en grups vägnar som gruppen konstitueras”.

Diskurser, identiteter och makt har ett oundvikligt och viktigt samband. Laclau och Mouffe har en maktförståelse som påminner mycket om den hos Michel Foucault. Winther och Phillips skriver att ”Objektivitet är avlagrad makt där spåren av makt har utplånats, där man alltså har glömt bort att omvärlden är politiskt konstruerad.” (Winther 2000 s.44-45) Makt definieras som det som skapar den sociala världen. Det finns alltså en maktstruktur i konstruktionen av den sociala verkligheten. Annorlunda uttryckt genomsyras vårt samhälle av maktförhållanden genom det sätt på vilket det är organiserat. Genom att ge företräde till en typ av organisering eller struktur sker en automatisk uteslutning av andra möjligheter, och däri ligger makten. (ibid.)

2.2 Metod

Jag kommer nu att gå igenom de viktigaste begreppen och analysverktygen. Nodalpunkterna är de ”privilegerade” tecken vilka organiserar och strukturerar diskurser. Dessa tecken fylls med betydelser genom att sättas i relation till andra tecken i diskursen. Detta görs med hjälp av ekvivalenskedjor, vilka är sammankopplingar av tecken där nodalpunkten organiseras i förhållande till både positiva och negativa betydelser. Nodalpunkterna definieras alltså relationellt, i förhållande till vad de är och vad de inte är. (Winther 2000 s.33)

När nodalpunkterna är definierade kan man övergå till att undersöka de flytande signifikanterna, vilka är tecken som är särskilt utsatta för antagonism, alltså kamp om betydelse. Demokrati är en flytande signifikant, då den ständigt är utsatt för artikulationer som försöker förändra eller bevara olika betydelser. Vidare tittar man även på vilka momenten är, alltså de betydelser som blivit objektiva och naturaliserade. (Winther 2000 s.34-35)

Metodvalet medför att uppsatsen blir kvalitativ, jämfört med om man t.ex. hade valt att räkna förekomsten av vissa ord, vilket skulle ha blivit en kvantitativ ansats. Diskursanalysen är ett kritiskt forskningsperspektiv som motsätter sig positivismens epistemologi. Att räkna frekvenser av vissa ord skapar problem då man lyfter orden ur sin kontext, och denna kontext, alltså det sammanhang som orden används i är avgörande i diskursanalys.

2.3 Forskarens roll

Winther och Phillips diskuterar forskarens roll i diskursanalysen, och rollen är inte helt oproblematiserad. Som forskare blir det extra viktigt att inte låta sina egna värderingar styra analysen. Bergström (2005 s.353) menar även att tydlighet och öppenhet i urval och analys är viktigt i diskursanalys, för att ge forskningen reliabilitet. Problem uppstår när man som forskare ligger för nära den kultur man studerar och därmed inte utmanar de naturaliserade antaganden som diskursen grundar sig på. Det är just det som antas som självklart som skall undersökas. (Winther 2000 s.28)

Författarna menar att det med ett socialkonstruktivistiskt angreppssätt, där objektiv sanning förkastas och verkligheten ses som socialt konstruerad, uppstår problem med de egna anspråken på "sanning" i undersökningen. De hävdar vidare att man bör reflektera kring den position man själv innehar i förhållande till diskursen man studerar, och vad ens egen undersökning får för effekter. (Winther 2000 s.29) Som forskare kan jag alltså inte frigöra mig från de sociala strukturer som jag är en del av. Genom att undersöka den ryska *terrorism* diskursen, gör jag själv en tolkning som är en av många möjliga, och uppsatsen får ses som en utsaga i diskursen.

Hur mycket förtroende skall man ge till de resultat som man får av diskursanalysen? Om diskursanalysen anses producera ovetenskapliga resultat blir hela forskningen onödig. Denna kritik har framförts av flera mot diskursteori. Eftersom diskursanalysen är ett kritiskt perspektiv motsätter den sig den positivistiska forskningens vetenskapssyn, och därmed den kritik som riktas mot dess metoder. Dock är det självklart viktigt att vara öppen och stringent i forskningsprocessen. (Winther 2000 s.29-30)

3 Material

Jag använder mig i stor utsträckning av primärmaterial eftersom jag gör en diskursanalys. I uppsatsen redovisas citat löpande i texten för att göra det tydligt hur jag når mina resultat. Läsaren har själv möjlighet att läsa citaten och kan således bedöma de analyser och slutsatser som gjorts.

Avgränsningar har gjorts av tidsperioden för studien, och den omfattar texter från september 2001 fram till och med år 2003. Detta resulterar i att gisslandramat i Beslan 2004 inte behandlas i uppsatsen. Begränsningen i tid gjordes med tanke på frågeställningen och för att ha en begränsad mängd material som lämpar sig för en djuplodande kvalitativ studie.

Man måste självklart vara medveten om att materialet i stort består av översättningar från ryska till engelska. I de fall då dessa översättningar är officiellt sanktionerade bör detta inte vara något problem. Men det blir självklart annorlunda att arbeta med översättningar istället för att analysera det ryska råmaterialet.

*Military News Bulletin*² är en publikation som utges av ryska försvarsdepartementet på engelska, ryska och spanska. Publikationen utges en gång i månaden och man publicerar tal av bland andra försvarsministern, utrikesministern, presidenten i frågor som rör den ryska försvarsmakten och säkerhet. Detta får anses vara ett bra material för denna uppsats, då utgivaren är den ryska försvarsmakten, och den kan representera den officiella ryska hållningen i olika frågor.

Diskursen återfinns i officiella uttalanden, politiska tal och intervjuer men förutom officiella dokument från Kreml är det relevant att undersöka diskursen i media, då media också upprätthåller diskursen genom att reproducera betydelser. För detta ändamål används publikationen *The Current Digest of the Post-Soviet Press*³. I publikationen översätts artiklar, från ryska till engelska, som kommer från en rad olika ryska dagstidningar. Denna publikation, såväl som *Military News Bulletin*, finns tillgänglig på Anna Lindh biblioteket på Försvarshögskolan i Stockholm. Jag använder även president Putins hemsida samt andra Internet-resurser.

² Military News Bulletin förkortas i uppsatsen med *MNB*.

³ The Current Digest of the Post-Soviet Press förkortas i uppsatsen som *Current Digest*.

4 Bakgrund

4.1 Historisk bakgrund

Stridigheter och konflikter mellan ryssar och tjetjener går flera hundra år tillbaka i historien. Traditionellt handlade det om en motsättning mellan de agrara samhällena i Norra Kaukasus och de modernare ryska samhällena, som var uppbyggda kring handel. Tjetjenernas samhälle baserade sig på mindre klaner eller grupper och hade inte samma hierarkiska strukturer som grannfolken. Både Wagnsson och Petersson menar att negativa bilder av det tjetjenska folket cirkulerat i rysk kultur under en längre tid. Detta manifesteras i den ryska vaggvisa som skrevs av den ryske nationalpoeten Lermontov år 1838. I den beskrivs de förrädiska och blodtörstiga tjetjenerna. (Wagnsson 2000 s.135) Ytterligare en grund för olikhet var religion. Tjetjenerna var ursprungligen kristna, men konverterade på 1500-talet till Islam. (NE)

Under slutet av 1700-talet påbörjade Ryssland ett erövringskrig mot Tjetjenien, som en del i det större företaget att ta över Norra Kaukasus. Den tjetjenska motståndsrörelsen lyckades stå emot Rysslands intrång fram till 1860 talet. Men tjetjenerna lät sig inte tryckas ned utan fortsatte med uppror mot centralmakten. Först 1922 fick tjetjenerna ett eget autonomt territorium. Men oroligheter blossade åter upp under Stalintiden, närmare bestämt 1944, då hela den tjetjenska befolkningen deporterades till Centralasien. Det var en etnisk-rensnings aktion motiverad som straff för påstått samarbete med nazi-Tyskland under andra världskriget. (Wagnsson 2000 s.138)

Efter Sovjetunionens fall tog general Dudayev makten i Tjetjenien och utropade Tjetjenien som självständigt 1991. Under de efterföljande åren präglades republiken av inre stridigheter. Mot denna bakgrund samt även på grund av geopolitiska samt ekonomiska motiv vilket till slut beordrade President Jeltsin anfall mot Tjetjenien i december 1994. (Wagnsson 2000 s.139-140) Det första Tjetjenienkriget, varade 1994-96, men det blev snabbt ett illa omtyckt krig och Ryssland rönste inga stora framgångar. Huvudstaden Groznyj slogs i spillror och många liv skördades. Ryssland kritiserades för sin grymhet under kriget och för höga dödstal i civilbefolkningen. (NE)

År 1999 lanserades det andra kriget, som officiellt inte har avslutats, även om inga militära operationer genomförs från ryskt håll. Kriget motiverades av Ryssland som ett svar på den tjetjenska attacken mot grannrepubliken Dagestan, samt flera bombattentat mot hyreshus i Moskva under 1999. (NE)

Läget i Tjetjenien är fortsatt osäkert, och även om de väpnade striderna är över rapporterar journalister och människorättsorganisationer om regelbundna kidnappningar, övergrepp och tortyr i republiken. (Radio Free Europe)

Ryssland har en relativt stor andel muslimer i sin befolkning, vilket ställer krav på inkorporerandet av islam som en del av det mångkulturella Ryssland. Men mycket pekar på att utvecklingen går i en annan riktning. Gordon Hahn menar i sin bok *Russia's Islamic Threat* att Ryssland upplever ett islamiskt jihad tillsammans med en ökad islamofobi och ett motstånd mot minoriteters rättigheter i Ryssland, vilket bl.a. tar sig uttryck i hatbrott. Det finns därmed potentiellt bränsle för att hålla Samuel P. Huntingtons tes om "the clash of civilizations" levande.

4.2 Tidigare forskning

Det är viktigt att förankra uppsatsen i det arbete som gjorts tidigare. Tidigare forskning blir ett stöd och en tillgång i den egna forskningsprocessen.

Bo Peterssons analyserar i artikeln *The Prevalence of Stereotypes and Enemy Images: The Case of the Chechen Wars* Tjetjenienkonflikten, och detta är särskilt intressant då han har använt sig av ett diskursanalytiskt angreppssätt. Fokus ligger på det diskursiva skapandet av fiendebilder och hur Tjetjenien fungerat som Rysslands negativa "Andre" under historien; dess bakvända och misslyckade spegelbild. Han inför även begreppet "scapegoating" och menar att Ryssland överfört sina problem på syndabocken tjetjenerna, som fått representera allt som varit fel med Ryssland: organiserad brottslighet, terrorism, muslimsk fundamentalism etc.

Charlotte Wagnsson undersöker i sin doktorsavhandling, *Russian Political Language and Public Opinion on the West, Nato and Chechnya - Securitisation Theory Reconsidered*, också de rysk-tjetjenska relationerna, närmare bestämt det första Tjetjenienkriget. Wagnsson rör sig genom sin tillämpning av *securitisation theory* också inom diskursanalysens område, och fokuserar på den ryska statliga retoriken kring Tjetjenienproblemet. Wagnsson tar hjälp av en omarbetad version av Copenhagen-skolans teori om *securitisation*. Enligt denna teori är olika frågor utsatta för *securitisation*. För att en fråga skall anses vara *securitised* måste denna formuleras som ett hot mot den egna gruppen. Dessutom skall denna hotbild delas av och åtnjuta acceptans av mottagarna. Därmed hamnar fokus för Wagnsson både på den ryska statens retorik och mottagandet hos folket av Tjetjenienproblemet.

O'Loughlin et. al gör i sin artikel A 'Risky Westward Turn'? Putin's 9-11 Script and Ordinary Russians en geopolitisk analys av den ryska utrikespolitiken efter 9/11. De utgår från metoden de kallar *critical geopolitics*, till skillnad från min uppsats som har ett renodlat diskursteoretiskt analysverktyg. De talar om *scripts* som blir något slags regelsystem och norm inom vilken en politiker uttalar sig i utrikespolitiska spörsmål; detta begrepp tangerar alltså diskursbegreppet. (O'Loughlin 2004 s.6) De analyserar politiska tal och uttalanden från Putin

administrationen för att påvisa en vändning mot väst av den ryska utrikespolitiken efter 9/11. Tidsperioden för studien är från 11:e september 2001 och 6 månader framåt. Även om artikeln har flera förtjänster finns kritik som måste lyftas fram. Snarare än att se Putins vändning mot väst som en omläggning av utrikespolitiken, vilket O'Loughling et al. vill göra gällande, kan man se förändringen som en diskursiv strategi från Putins sida för att omformulera Tjetjenien-problemet. I själva verket är Rysslands relation med väst inte särskilt vänskaplig utan mer fylld av misstänksamhet.

Med hjälp av diskursteori kan man på så sätt förklara vad som kan uppfattas som en mer "västvänlig" politik. Genom att inte ser kriget mot terrorismen som en diskurs, missar de en avgörande poäng; nämligen att diskurser ständigt är i förändring, varför det inte är särskilt relevant att tala om ett långvarigt skifte i rysk utrikespolitik.

Ytterligare en dimension av detta ämne är genusperspektivet, som tillämpas i artikeln *Russia's Post Communist Transformation* av Maya Eichler. Eichler för in ett perspektiv som är frånvarande i samtliga ovan nämnda verk. Tjetjenienkrigen blir ett medel för att stärka statens legitimitet, då krig är nära sammanlänkat med militariserad maskulinitet, och denna strategi har brukats både av Jeltsin och Putin. Hon menar att Ryssland, under det andra Tjetjenienkriget, representerar den civiliserade moderna maskuliniteten som ställs mot Tjetjenerna som representerar fundamentalistisk maskulinitet och terrorism. Eichler kopplar Tjetjenienkrigen till resultaten av en neoliberal omstrukturering av den ryska staten, vilket lett till ökade ekonomiska klyftor.

Det finns således flera olika forskare som avhandlar frågan om hur Tjetjenien-problemet har formulerats från ryskt håll. Genomgående finns det ett intresse för *public opinion*, alltså hur folkets förståelse av konflikten påverkas av statens uttalanden och ageranden. Men begränsade resurser och icke befintliga kunskaper i det ryska språket har satt vissa begränsningar på vad som varit möjligt att göra.

Jag försöker mot bakgrund av det gedigna arbete som gjorts inom forskningsfältet bygga vidare i form av denna uppsats. Vid genomgång av den forskning som gjorts inom detta ämne finns det ingen som givit en omfattande beskrivning av den ryska bilden av tjetjenerna. Denna bild har blivit för översiktlig, p.g.a. försök att erbjuda för många infallsvinklar. Med hjälp av diskursteorins verktyg kan det som tagits för givet och naturaliserats ifrågasättas och problematiseras. Detta bidrar förhoppningsvis till en ökad och djupare förståelse av de rysk-tjetjenska relationerna.

5 Kriget mot terrorismen

Efter attackerna mot USA den 11:e september 2001 inledde George W. Bush kriget mot terrorismen, *the war on terror*. Det tog sig delvis uttryck i väpnade angrepp mot Afghanistan och Irak, vilket är den materiella delen av detta krig. Men kampen utspelar sig även på ytterligare ett plan, vilket är det diskursiva. Genom politiska tal formulerar Bushadministrationen sin *war on terror*-diskurs, och fixerar betydelser och definitioner i det nät som utgör diskursen.

Jag kommer i uppsatsen att betrakta *the war on terror* som en diskurs, utifrån Winther och Phillips definition, och de uttalanden som görs i politiska tal, intervjuer och i media ses som utsagor i denna diskurs. Den operationalisering som genomförs baserar sig på de utsagor som gjordes efter 9/11 av Bushadministrationen.⁴

Skillnad kommer att göras mellan *war on terror*, vilket är Bushadministrationens diskurs, och den ryska terrorismdiskursen. Dessa diskurser antas ha gemensamma tangeringspunkter, men skiljer sig ändå åt. Det är alltså viktigt att tänka på denna distinktion i analysdelen.

Syftet med att presentera den amerikanska diskursen är att kunna påvisa potentiella gemensamma beröringspunkter mellan den amerikanska och den ryska diskursen. På så sätt besvaras frågan om Ryssland använder sig av *the war on terror* diskursen. Bushs terrorism diskurs har analyserats av flera forskare. Att anta en alltför vid definition av vad som skall uppfattas tillhöra kriget mot terrorismen ger ett urvattnat resultat, och materialet riskerar att snedtolkas. Operationaliseringen bygger på vad som efter analys av materialet framträder som återkommande teman. Det finns andra möjliga operationaliseringar av denna diskurs, men det bör påpekas att O'Loughling et al. gjort en operationalisering i linje med min. De fastslår att begreppspar *civilisation/barbari* är en viktig komponent i den ryska och den amerikanska diskursen. (O'Loughling 2004 s. 4) Tidsperioden för de studerade talen är 2001-2004.

Diskursen kan åskådliggöras med hjälp av ett antal dikotomier eller begreppspar. Denna diskurs handlar om att definiera den egna identiteten och ställa den i opposition mot fiendens. Den teoretiska grunden för detta antagande är idén om att alla sociala fenomen anses vara strukturerade på samma sätt som språket. Tecknen i språket, sociala praktiker såväl som identiteter definieras *relationellt*, alltså i förhållande till vad det inte är. (Winther 2000 s. 43) Därför blir det lämpligt att gestalta diskursens beståndsdelar med hjälp av ett antal begreppspar, som alltså konstruerats utifrån återkommande teman i materialet.

⁴ Talen finns tillgängliga på President George W. Bush's hemsida: www.whitehouse.gov

Begreppsparen:

- Civilisation/barbarism
- Demokrati/ diktatur
- Godhet/ondska
- Utveckling/fundamentalism

Härefter kommer jag att motivera dessa dikotomier med hjälp av citat från politiska tal av George W. Bush.

I denna diskurs formuleras som sagt den egna identiteten och den ställs i relation till fiendens. Den egna identiteten förkroppsligades av den västerländska civilisationen som kopplades till tecken i en ekvivalenskedja: *liberal demokrati, tolerans, frihet och godhet, mångfald, utveckling*. ”You know, these people hate [...] They can't stand a society which honors freedom -- freedom to worship, freedom to speak, freedom to express our opinions.” (Bush, 22 juli 2002)

Dessa tecken skapar bilden av civilisation som den goda kraften i världen som står för upplysningens ideal, respekterar människors frihet och står för utveckling. Terroristerna motsätter sig och hotar de grundläggande pelarna i den liberala demokratin: yttrandefrihet, åsiktsfrihet och religionsfrihet. På detta sätt etablerar även Bush dikotomin civilisation/barbari.

“Every civilized nation has a part in this struggle, because every civilized nation has a stake in its outcome [...] in this struggle for the freedom and security of my country and the civilized world.” (Bush, 11:e mars 2002)

Bush etablerar även dikotomin utveckling/fundamentalism genom att förklara att värden som utveckling står på spel och hotas av de bakåtvända terroristerna.

”This is the fight of all who believe in progress and pluralism, tolerance and freedom.” (Bush, 20:e september 2001)

Fiendens, terrorismen, subjektposition begränsas till att bli den västerländska civilisationens Andre; en bakåtsträvande och misslyckad spegelbild av den fulländade västerländska civilisationen. Terroristerna är hänsynslösa mördare utan moral eller respekt för lagar. Det är ett slags avhumaniseringsprocess där terroristerna fråntas alla de egenskaper som definierar ”det mänskliga”. I denna världsbild blir den västerländska civilisationen den goda sidan och terroristerna tillhör de onda.

”I view this as a struggle of tyranny versus freedom, of evil versus good. And there's no in between, as far as I'm concerned. Either you're with us, or you're against us.” (Bush, 5:e februari 2002)

”We face an enemy of ruthless ambition, unconstrained by law or morality. The terrorists despise other religions and have defiled their own. And they are determined to expand the scale and scope of their murder.” (Bush, 11 mars 2002)

6 Analys

I detta kapitel beskriver jag den ryska terrorism-diskursen. Först beskrivs den ryska identiteten. Jag analyserar i vilken utsträckning det sker försök till identitetsskapande mellan Ryssland och västvärlden. Därefter undersöks hur fiendens subjektposition begränsas, genom diskursiva tillslutningar, och vilka fiendebilder som används för att delegitimera motståndaren. Vidare analyseras den religiösa dimensionen av konflikten och de representationer av islam som förekommer i diskursen. Här utreds vilka representationer av islam som etableras i diskursen. Slutligen diskuteras och problematiseras resultaten i en avslutande sammanfattning.

6.1 Den ryska identiteten

För att kunna omformulera Tjetjenien problemet i ljuset av 9/11 blir det nödvändigt att skapa en gemensam moralisk värdegrund samt identitet vilken alla världens ”civiliserade” stater kan samlas kring. Identitetsskapande mellan Ryssland och resten av ”civilisationen” blir avgörande för att kunna formulera och legitimera Tjetjenienpolitiken.

6.1.1 Civilisationen och terrorismen

Efter attackerna mot USA den 11:e september 2001 gör Putin ett offentligt uttalande där han vänder sig till det amerikanska folket och Bushadministrationen.

Today the United States was confronted with an unprecedented act of aggression on the part of *international terrorism* [...] an event that *transcends national boundaries*. It is a brazen challenge to all mankind, *at least to all civilized mankind* [...] the international community join forces to combat terrorism, *the plague* of the 21 st century [...] On behalf of Russia, I want to say to the people of the United States that we are with you, that we fully share and feel your pain.⁵ (Putin, Vladimir vol 53 no. 37 år 2001, Current Digest)

⁵ Viktiga delar av citaten kursiveras av mig.

Tecknet *civilisation* är en nodalpunkt i terrorism-diskursen, kring vilken andra tecken positionerar sig och fylls med mening av kontexten. Tecknet används frekvent och av såväl presidenten, utrikesministern och försvarsministern med flera. Detta tecken har alltså ingen betydelse i sig, utan ges betydelser genom att ekvivaleras med vissa tecken och ställas i opposition mot andra.

Civilisation kopplas samman, genom ekvivalenskedjor, med *mankind* och *civilized mankind*. Genom denna koppling etablerar man enighet och gemenskap och ställer fienden utanför den samlade mänskligheten. Vidare sammanlänkas civilisation med *world order*, genom att uttrycka att det som hotas är "world order, states, society and each human being" (Ivanov, Sergei MNB 2003, no. 1). Dessa tecken indikerar att det handlar om det internationella samhällets uppbyggnad: systemet med nationalstater och internationella institutioner.

Civilisation ställs i opposition mot *the plague of the 21 st century*. Genom att likställa terrorister med en pest eller farsot sker en typ av avhumaniserande vilket hjälper till att delegitimera fienden. Resultatet blir en tydlig uppdelning mellan den civiliserade världen, vilken Ryssland, USA och Europa tillhör, och de omänskliga terroristerna.

När det gäller demokrati är det inte ett tecken som förekommer i den ryska diskursen. Man hänvisar istället till ordning och säkerhet. Bushadministrationens förespråkande av demokrati och frihet återfinns alltså inte när man tittar på Kremles uttalanden. Diskursteorin kan förklara detta faktum med hjälp av ett begrepp som Winther och Phillips benämner det diskursiva fältet. Det diskursiva fältet är en benämning för de områden som utslutits ur en diskurs, i det här fallet demokrati. (Winther 2000 s. 34) Det är minst lika intressant vad som inte sägs i en diskurs som vad som faktiskt sägs. Uteblivna betydelser och representationer tillsluter diskursen och begränsar vad som får sägas.

6.1.2 Koalitionen mot terror

Putin och hans stab betonar ständigt att det behövs en samlad koalition för att bekämpa terroristhotet. Att betona samhörigheten blir viktigt för att kunna formulera det tjetjenska problemet i termer av internationell terrorism, som utgör ett hot mot mänskligheten. För att etablera denna känsla av gemenskap och samhörighet används ett flertal olika ordval i materialet: *joint group*, *joint effort*, *coalition*, *concert*. Dessa ordval förstärker gemenskapen och identifikationen av "det samlade väst". Citatet nedan är ett exempel på hur Ryssland försöker placera sig närmare väst och glömma det som tidigare skilt dem åt.

"In a broader sense we now have a real opportunity not only to forget the old grievances between the West and Russia and to finally lay to rest all talk of the cold war..." (Rogozin, Dmitry Current Digest vol. 53 no. 38 2001)

Vidare använder Putin-administrationen sig av uttryck som "fighting against this evil" och "combating this evil" (Potapov, Vladimir MNB 2003, no. 1). O'Loughling et al. menar att dessa uttryck leder till att man etablerar samma moraliska utgångspunkter som Bush administrationen, genom att anspela på

uttryck som "the axis of evil". Detta leder till att ytterligare stärka banden i koalitionen mot terrorismen. (O'Loughling 2004 s. 9)

Ryssland försöker jämföra terrordåd i Ryssland med dem som skett i USA, Israel och flera andra länder runt om i världen. Genom att placera in Ryssland tillsammans med dessa länder skapar man en känsla av samhörighet och en grund för gemenskap mot fienden. Man pekar på att man har ett gemensamt problem, därmed befinner sig i samma typ av situation, och således måste stödja och hjälpa varandra för att finna en lösning i kampen mot den gemensamma fienden. Den underförstådda premissen blir således att USA och resten av det terrordrabbade världssamfundet måste förstå och stödja Rysslands lösning av det tjetjenska problemet. Dessa länder har alla väldigt olika förutsättningar och orsaker till de problem som uppstått, men det är likheterna snarare än det som skiljer dem åt som framhävs här. Putin menar att det finns bara en typ av terrorister och det är onda sådana. Man ska inte skilja mellan olika grupper på grund av deras mål eller situation, använder de terrormetoder så är de terrorister.

Exempel:

"The way the September 11th terrorist attacks were conducted in the USA is similar in style and impact on the public mood to those resultant from terrorist attacks on blocks of flats in Moscow in the year 2000. The similarity of the perpetrators' modus operandi is obvious..." (Ivanov, Sergei MNB december 2001)

"They [terrorists] resort to the means most available in day-to-day life. These are cars in Russia and Israel, planes in the United States." (ibid)

"Terrorist acts in the United States, Bali, Moscow, The Middle East and South Asia have shown that we have entered a most dangerous period" (Bolotov, Nikolai MNB 2003, no. 1)

Vi kan alltså se hur Ryssland på flera olika sätt diskursivt skapar en samhörighet mellan sig själv och väst samtidigt som man distanserar sig från tjetjenerna.

Flera gånger upprepas att Ryssland är en av de första länderna som upplevt terrorism, och att man under många år, alltså även under 1990-talet bekämpat terrorism. Man kan i detta fall göra en parallell till en artikel av Karmen Erjavec Zala Volcic, 'War on terrorism' as a discursive battleground: Serbian recontextualisation of G.W. Bush's discourse, i vilken tesen drivs att serberna efter 9/11 omformulerat stridigheterna på Balkan i termer av the war on terror; detta benämns som *recontextualisation*. Genom att ge historien en ny kontext, nämligen the war on terror, omformulerar man det som tidigare, under 90-talet, beskrivits som "separatism" utfört av "rebeller", till att i efterhand vara terrorism. (Erjavec 2007 s.123) Det finns även en aspekt av legitimering i detta, eftersom kampen mot terrorismen är för en god sak legitimeras det första Tjetjenienkriget, genom att bli en anti-terroroperation.

"Russia has become one of the first nations to experience the danger of international terrorism." (Bolotov, Nikolai MNB 2003, no. 1)

“Many people in the West are still trying to view the Chechen terrorists as freedom fighters struggling for Chechnya’s independence” (Bolotov, Nikolai MNB 2003, no. 1)

6.2 Tjetjenernas identitet

Det finns två olika subjektpositioner för tjetjenerna i diskursen. Den ena positionen kan vi kalla för ”offer”, där tjetjenerna framställs som ”kidnappade” av utomstående makter för att bedriva en kamp mot den civiliserade världen.

“Chechnya turned into a hotbed and simultaneously a *victim* of international terrorism long ago.” (Putin, Vladimir MNB November 2002 s.7)

Den andra subjektpositionen är den som terrorist. Båda subjektpositionerna är negativa och kräver korrektion och hjälp för att passa in i den civiliserade världen. Den position i diskursen som tjetjenerna ges innebär att Ryssland får rollen av ”förmyndaren” som måste undsätta och rädda republiken från förfall.

Vi börjar med att titta på rollen som offer. Putin menar att den tjetjenska självständighetskampen till en början i princip var legitim, och att dess intentioner var goda. Men dessa idéer kidnappades och förvreds av andra intressen: internationell terrorism. Den kamp som förs nu av dessa terrorister har enligt Putin inget med Tjetjenernas intressen att göra.

Indeed it was separatists who paved the way for the process. And I even admit that the separatist ideas originally were guided by absolutely good intentions. However, other ill-wishing people used the difficulties of that complicated transitional period to their own advantage...They used these ideas as a disguise of their own ideological and aggressive ambitions bearing no relation to the interests of the Chechen people. In effect they used them to turn Chechnya into a stronghold of international terrorism[...] (Putin, Vladimir MNB November 2002 s.7)

Det finns flera exempel på den diskursiva kampen om hur Tjetjenien konflikten skall beskrivas och förstås. Ryssland försöker att delegitimera de representationer som finns av ryska övergrepp mot en försvarslös republik. Detta gör man genom att hänvisa till en juridisk konstitutionell rätt som både legitimerar och dessutom tvingar Ryssland att åtgärda problemet. Det handlar alltså återigen om att återställa ordning.

Russia has now been waging a more-than -8-year-long fight on the hangars on to global terrorism entrenched in the territory of the North Caucasus. Some quarters would seek to picture the ongoing counter-terrorist operation in there as Russian aggression against a miniscule independent state. But there is no need to give a reminder that the republic of Chechnya is a constituent member of the Russian Federation, and therefore we are *entitled and obligated* to uphold Constitution-mandated order within our own territory[...] (MNB februari 2003, sid. 19)

I nedanstående citat av försvarsministern lyfter han fram att kampen inte är mot tjetjenerna. De är medborgare i den ryska federationen. Istället är det de ryska myndigheterna tillsammans med det tjetjenska folket som kämpar mot utländska terrorister. Med hjälp av denna typ av resonemang utlokaliseras man problemet. Det handlar inte om separatism eller självständighetskamp, de begreppen har slutat användas, istället har Tjetjenien fallit offer för främmande makter.

”It would be wrong to think that the Russians are fighting the Chechens in Chechnya [...] Out in Chechnya, *the citizens of the Russian Federation* of various nationalities, including the people of Chechnya proper, are waging a war on gunmen and terrorists *of a variety of nationalities.*” (Ivanov, Sergei MNB februari, 2003, s. 20)

Genom dessa två subjekspositioner, som formuleras av den ryska staten, medföljer ett maktförhållande, då man utesluter andra möjligheter att förstå det tjetjenska folket. Dock är inte dessa subjekspositioner permanenta utan de är utsatta för förändring av nya artikulationer.

Man kritiserar USA, bland andra, för att ha ”double standards” i sin anti-terror bekämpning. Det finns inga terrorister som kan utnämnas till goda på grund av sina syften. Det finns bara en typ av terrorister enligt Ryssland. Att tjetjenska organisationer inte terrorstämplas av EU och USA upprör mycket. Detta argument återkommer i flera olika tal, och får därför anses vara en viktig punkt.

“The battle against the terrorists must be waged according to a single set of rules... There can't be “bad terrorists” who launch strikes on some countries and good “insurgents” who fight in other countries.” (Ishchenko, Sergei Current Digest vol.53 no.39 2001, s.6)

Detta kan förklaras med antagonism som kommer till användning här, då talet om ”double standards” kan ses som en artikulation i kampen om att få definiera vad en terrorist är. Ryssland argumenterar för en vid definition, medan andra aktörer försöker bredda perspektivet, exempelvis gällande Tjetjenien. På flera håll i rysk media och i Kreml antog man att världen skulle se på Tjetjenien med nya ögon i ljuset av 9/11. Men uppenbarligen var de diskursiva strategierna inte helt lyckade, då man stött på en hel del motstånd gällande terrorstämpling av tjetjenerna.

6.2.1 Fiendebilder

Petersson skriver att fördomarna mot tjetjenerna har rotat sig i det ryska samhället under historiens gång. Han menar att dehumaniseringsstrategier i krigssituationer är vanliga, och genom att nedvärdera sin fiende kan man rationalisera dödandet. Fiendebilder och stereotyper kan alltså användas för att legitimera krigshandlingar och man kan argumentera för att man gör mänskligheten eller det egna samhället en tjänst. (Petersson 2008 s.1)

“These constructs find their institutionalised expressions in legends retold by parents and media and in history books and they figure in habitual modes of thinking and reasoning. They have a cumulative effect and possess formidable

longevity, due to perennial and repeated chains of reconstruction.” (Petersson 2008 s.5) I detta citat ger Petersson en bra beskrivning av hur fiendebilder och stereotyper kan vara så långlivade och hur de reproduceras.

Denna typ av delegitimering och dehumanisering som Petersson diskuterar är framträdande i den ryska diskursen. Tecknet terrorist kan ses som ytterligare en nodalpunkt i diskursen. Denna nodalpunkt kopplas till en mängd negativa egenskaper. Terroristerna blir hutlösa mördare utan respekt för moral eller lagar. Dessutom dödar de civila urskillningslöst, alltså utan hänsyn till ras, nationalitet eller religiös tillhörighet, och inte ens barn förskonas. Paralleller dras även mellan terroristernas grymhet och nazisternas illdåd. O’Loughling et al. (2004 s.7) för också fram att anspelningar på nazismen görs. Detta skulle kunna ses som ännu ett sätt att stärka identifikationen med väst. Om man var allierade under andra världskriget mot nazi-Tyskland bör samma enighet kunna uppstå mot terroristhotet. Dehumaniseringen består i att beskriva terroristerna som ett hot mot mänskligheten, för någon som vill förgöra mänskligheten blir per definition icke mänsklig.

Exempel:

“The most heinous terrorist act in history...brought death and destruction to all corners of the globe without regard for the nationality, race or religion of its victims...” (Lobatch, Dmitry UN General Assembly)

“A new wave of terror, which in our industrialized era will be *shrewd, subtle, intellectually sophisticated and high-tech.*” (Rogozin, Dmitry, Current Digest, 2001, vol. 53, no. 38)

“This enemy is *strong and dangerous, inhuman and ruthless.* It is international terrorism. Nowhere in the world can people feel safe as long as it is at large.” (Putin, Vladimir MNB 2002, no.11)

”This crime today was committed by scum for whom nothing is sacred. Their crime gives us the right to treat them as we did the Nazis, whose only aim was to bring death, sow fear and kill...bandits are killing civilians, including children, in cold calculation.” (Putin, Vladimir 9:e maj 2002, www.kremlin.ru)

Försök att omformulera Tjetjenienproblemet i termer av the war on terror, är ofta förekommande i materialet. USA:s ärkefiende terrornätverket Al Qaida betonas upprepade gånger ha kontakt och samröre med tjetjenska terrorister. I detta citat hävdar man att det inte endast handlar om samröre och utbyte utan att tjetjener och Al Qaida terrorister är med i samma organisation. Genom att göra denna koppling blir tjetjenerna en tydlig del av USA:s och västvärldens krig mot terrorism, och upphör att vara ett inrikespolitiskt problem. “The Chechen terrorist groups not only maintain contacts with Al-Qaeda but are actually *divisions of this broad terrorist network.*” (Bolotov MNB 2003, no. 1)

Petersson menar att det finns en viktig innebörd i förskjutningen av diskursen från att tala om banditer till att tala om terrorister. Han menar att termen ”terrorism” medför större allvar, och att det då inte längre handlar om oorganiserade banditer utan om organiserade terrorister med mål, medel och internationella nätverk. (Petersson 2008 s.8)

Terrornätverkens fallenhet för massförstörelsevapen betonas i materialet. Genom att koppla terrorismen till kärnvapen finns det ännu större anledningar att

bekämpa fienden. Terrorister som spränger flervåningshus i Moskva har en begränsad påverkan, de kan döda människor inom ett begränsat område. Men implikationen när man påstår att terroristerna har kärnvapen blir att större värden, fler människor hotas, i förlängningen hela mänskligheten.

“International terrorism has become increasingly impudent and cruel: threats to use armaments compatible with mass destruction weapons are heard from time to time in different parts of the world.” (Putin MNB November 2002 s. 4)

6.3 Tjetjenien och Islam

En specifik del av den ryska terrorism diskursen är hur tjetjenerna antas förhålla sig till islam. Det är oundvikligt att undersöka representationer av islam då i denna avdelning utreds detta närmare. De representationer av islam som framträder i den ryska diskursen är differentierade och ofta oförenliga. Winther och Phillips talar om att det är intressant att undersöka vilka områden och representationer inom en diskursordning som ständigt utmanas, *flytande signifikanter*, och vilka som står oemotsagda, och kan sägas ha naturaliserats, de så kallade momenten. Därmed blir det mycket intressant att undersöka den dimension som islam utgör. ”Islam” tillhör i denna diskurs gruppen av flytande signifikanter.

6.3.1 Islam som ett hot

Tecknet Islam ses som en nodalpunkt och sätts i relation till tecknen sharia, caliphate, medieval, ”overthrow secular regimes”, ”use weaponry against ’infidels’” (Ivanov, Sergei MNB, 2001, no. 12). Genom denna ekvivalenskedja skapar man en representation av islam som bakåtsträvande, våldsam, traditionell och trångsynt. Tecknet ”medieval” förekommer i konstellationer som ”medieval concepts”, ”medieval lifestyle” och ”medieval caliphate”. Genom att använda detta tecken relaterar man ”terrorism” till bakåtsträvande och låg utveckling.

Exempel:

”To form a medieval caliphate stretching from the Black to the Caspian sea.” (Putin, Vladimir MNB 2002, no. 11)

“...If we do not solve the Chechen problem today, then tomorrow, as in 1999, fresh attempts will be made to form the notorious caliphate - the caliphate is supposed to include the North Caucasus...” (ibid.)

“[...] they offer us some dubious negotiators – those who just recently organized public executions in squares, were involved in the slave trade and hostage-taking, murdered Russian and foreign journalists, imposed a medieval lifestyle on Chechens and compromised the Chechen people.” (Putin, Vladimir MNB 2002, no. 11)

“Waging their armed jihad to propagare medieval concepts of ‘true’ Islam...”
(Ivanov, Sergei MNB, 2001, no. 12)

Ett sätt att legitimera bekämpningen av tjetjensk terrorism, är genom att argumentera för att terroristerna önskar överta hela norra Kaukasus. Fienden hotar således inte endast västvärlden från sina terrorbaser runt om i världen utan de har planer på att expandera och erövra andra länders territorium. Man talar om införandet av ett medeltida kalifat där Sharia-lagar ska gälla. På så sätt hotas hela civilisationens fundament.

“In doing so, they make no secret of their intention to use those weaponry against “infidels”. The ultimate goal is seen by them as overthrowing secular regimes, seizure of Muslim enclaves from a number of countries and establishment of a Great Caliphate on the basis of Sharia Law.” (Ivanov, Sergei MNB 2001, no. 12)

“The recent events vividly demonstrate an increased danger of a new type of Islamic international terrorism, related to a possibility of using mass destruction means.” (ibid.)

En rysk politisk kommentator, Radzikhovsky, skriver dagarna efter 9/11 en artikel i den ryska dagstidningen Vremya MN där han använder sig av uttrycket ”clash of civilizations” (Radzikhovsky, Leonid, Current Digest, 2001, vol. 53, no. 37). I inlägget ställs fundamentalistisk islam mot det kristna borgerliga samhället. Influenserna av Samuel P. Huntingtons berömda artikel visar sig i citat av typen: ”a clash between the Islamic and Christian civilizations – became a reality.” (ibid.)

Här följer några citat:

“On Sept. 11, the war simply took on a different form. But its objective remained the same: to destroy Christian-bourgeois civilization.” (Radzikhovsky, Leonid, Current Digest, 2001, vol. 53, no. 37,)

“The powerful idea of religious and ethnic vengeance has merged with Islam to spawn a new radical movement.” (ibid.)

“Where should we look for support – in medieval myths or in state-of-the-art-technology?” (ibid.)

Tecknet ”christian civilization” används inte, men genom att definiera den egna identiteten i opposition till fiendens egenskaper etableras bilden av hur den kristna och muslimska civilisationen inte är kompatibla; vilket ger bränsle åt föreställningar om ”the clash of civilizations”. O’Loughling et al. konstaterar att varken Bush eller Putin ger någon plats för teorin om ”the clash of civilizations”. Detta påstående kan dock kritiseras. Varken Bush eller Putin använder tecknet ”christian civilisation” men på grund av de dikotomier som de skapar, blir förståelsen av världen densamma som hos Samuel P. Huntington.

Artikeln av Radzikhovsky skrevs inte av Putin-administrationen, utan var ett inlägg i en dagstidning. Dock har artikeln betydelse även om det inte sanktionerats av Kreml. Olika typer av utsagor från olika aktörer medför varierande inflytande på diskursen. En högt uppsatt politiker har via sin subjektposition större möjligheter än en journalist att fixera eller förändra

diskursens betydelser. Samtidigt är det en viktig poäng att undersöka spridningen av en diskurs, och media är en viktig aktör i den process där maktstrukturer och representationer reproduceras. När en politisk kommentator talar om "the clash of civilizations" indikerar detta att det finns en viss acceptans för den beskrivningen av förhållandet mellan den kristna och den muslimska världen.

Ett annat inlägg i en rysk dagstidning visar på samma resonemang kring motsättningar mellan civilisationer. När folk i arabvärlden applåderar åt dödstalen i New York visar detta, enligt författaren på de inneboende skillnaderna mellan den kristna och muslimska civilisationen. Detta inlägg upprätthåller Putins beskrivning av "verkligheten" som en kamp mellan civilisation och onda terrorister utan moral eller medkänsla.

"In Egypt, Iraq, Yemen and the Palestinian territories, people (are they really people?!) applauded...Differences of civilizations are not a function of what politicians say...differences between civilizations are revealed in the ways ordinary people behave at critical moments, moments when buildings are collapsing somewhere, when thousands of innocent victims are dying under the rubble..." (Yusin, Maksim Current Digest, 2001, vol. 53 no. 37)

6.3.2 Islam är inte fienden

Samtidigt som man talar om islamistisk terrorism finns en konkurrerande representation av islam där religionen beskrivs som fredlig genom att säga att kampen mot terrorismen går bortom ras, nation eller trosuppfattning. Således är det inte islam som religion eller rörelse som är fienden.

"In no way should we associate anti-terror activities as a campaign against Islam. The efforts in question are not aimed against any particular religion; this is a fight against terrorists, whatever their creed, nationality or race." (Bolotov, Nikolai MNB 2003, no. 1)

Putin betonar Rysslands mångkulturalism och hur religioner lever i symbios med varandra. Islam kopplas till tecken som stabilitet, styrka och välstånd vilket ger positiva konnotationer och etablerar bilden av islam som en nödvändig och naturlig del av den ryska federationen.

"I would like to state to you all: for citizens of our country, Russian Muslims are an integral, full and complete part of the multi-ethnic and multi-ethnic people of Russia. And we see the strength of our country in this inter-religious harmony. We see its worth, wealth and benefit." (Putin, Vladimir 16:e oktober 2003 www.kremlin.ru)

Dessa två representationer av islam utgör ett gott exempel på hur det diskursiva fältet kan se ut. Två olika diskurser möts och kolliderar eftersom de båda gör anspråk på att få fastställa definitionen av islam; antingen som "fredlig religion" eller som fundamentalistisk sekt. Begreppet antagonism är relevant då det handlar om en diskursiv kamp mellan två oförenliga identiteter. De två

representationerna är ungefär jämnstarka, och återfinns i samma uttalanden, vilket betyder att islam är ett element i diskursen vars betydelse ständigt utmanas.

Lansierandet av bilden av det goda islam kan även ses mot bakgrund av att Ryssland har en ansevärd mängd muslimska medborgare. Petersson uppskattar att ca 20 milj. muslimer lever i Ryssland. Han menar vidare att den ryska ledningen stod inför ett svårt dilemma under det andra Tjetjenienkriget. Man var tvungen att vara försiktig med att döma ut och demonisera en så pass stor del av befolkningen som muslimerna faktiskt utgör. (Petersson 2008 s.9) Man kan mot denna bakgrund se uttalandena om "det goda islam" som en diskursiv strategi för att behålla samling och enhetlighet i federationen.

7 Sammanfattning och slutsatser

Denna uppsats har undersökt hur Tjetjenienproblemet har formulerats och legitimerats av Ryssland efter 11:e september 2001. När en verklighet formuleras och konstrueras diskursivt sker även en legitimering av denna verklighet genom betydelsefixeringar, som leder till att andra konkurrerande verklighetsbeskrivningar utesluts. Följdfrågan blir sedan om Ryssland i sin terrorist-diskurs använder sig av Bushadministrationens *war on terror*-diskurs.

Man skall vara försiktig med att dra alltför stora växlar på uppsatsens resultat, då det handlar om en begränsad studie. Anspråk på att kunna ge helhetsförklaringar bör undvikas, då resultatet inte kan generaliseras till att gälla utanför just den ryska kontexten.

Formulerandet av den ryska diskursen strukturerades i analysen i tre delar: Identitetsskapande, fiendebilder och den islamiska dimensionen.

I den första delen beskrivs hur den ryska staten diskursivt konstruerar en gemensam identitet och ett öde som sammanbinder Ryssland med resten av den civiliserade världen, och då USA i synnerhet. Nodalpunkten *civilisation* är det privilegierade tecknet vilket laddas med vissa betydelser och ställs i opposition mot andra, via ekvivalenskedjor. Ryssland placerar sig som en del av civilisationen som står för ordning, utveckling och frihet. Medan terrorismen ställs i opposition till dessa värden, genom att utmana och hota dem.

I den andra delen undersöks närmare tjetjenernas subjektpositioner, alltså de roller som tjetjenerna tilldelas i den ryska diskursen. Tjetjenernas subjektpositioner begränsar dem till att antingen inneha offerrollen, där de blir till offer för utländska makter som terrornätverket Al Qaida, eller att ha rollen som en del av terroriströrelsen. Båda dessa roller har negativa konnotationer; bilden av den gode tjetjenske medborgaren är svår att finna. I materialet är det rollen som terrorist som är mest framträdande. Den tjetjenska kampen sammankopplas med Al Qaida, vilket både skapar legitimitet åt den ryska politiken som förts och ger en gemensam fiende.

När det gäller den islamiska dimensionen finns det två konkurrerande framställningar, vilket diskursteorin förklarar med begreppet antagonism. Det ena representationen av islam beskriver religionen som en extremistisk fundamentalistisk sekt. Denna framställning möts av en konkurrerande bild där islam är en integrerad del av den ryska federationen. Dessa oförenliga framställningar samexisterar i materialet och gör båda anspråk på att få definiera islam. Även om båda dessa representationer förekommer finns det en viss övervikt för den negativa bilden av islam i materialet.

När det gäller frågan om Ryssland använder sig av *war on terror* diskursen är resultatet blandat, men flera av de dikotomier som Bush använder återfinns i den ryska diskursen. *Civilisation/barbari* är en dikotomi som etableras genom det

flitiga användandet av tecknet civilisation i olika konstellationer. Begreppsparet utveckling/fundamentalism kan man finna i beskrivningarna av terroristernas planer på att skapa ett stor-kalifat i Kaukasus styrt av Sharia-lagar. Även begreppsparet good/evil etableras då man dömer ut terroristerna som ondskefulla och utan moraliska spärrar. Anmärkningsvärt är dock att hotet mot den liberala demokratin inte återfinns i den ryska diskursen, då den har en framstående position i den nekonservativa Bushadministrationen. Faktorer som spelar in här är att Ryssland är en ung demokrati vars demokratiska underskott ofta förs på tal, dessutom ser man det, tillskillnad från Bush, inte som sitt uppdrag att försvara demokratins ideal

Även om Putin-administrationen med diskursiva strategier placerat sig själv som en medlem av den allierade västvärlden, och etablerat kopplingar mellan Tjetjenien och Al Qaida, så har diskursen stött på patrull.

Tung kritik riktas från människorättsorganisationer, NGO's som den ryska Memorial, EU och USA för brutalitet och kränkningar av mänskliga rättigheter i Tjetjenien. Dessutom har EU och USA vägrat att stämpla tjetjenerna som en terror. Om man tittar på världsupinionen så har Ryssland inte lyckats få legitimitet för sin beskrivning av tjetjenerna. För att förstå varför de diskursiva strategierna verkar ha misslyckats, får man ta hjälp av andra förklaringsfaktorer utöver diskursteori.

Det finns flera sätt att arbeta vidare med detta ämne. Det vore intressant att ha ett upplägg som liknar Wagnssons eller O'Loughling et al., där man undersöker hur väl diskursen etableras hos det ryska folket. Om man kopplar tjetjener med terrorism och fundamentalism utan att reflektera över detta, har diskursen lyckats naturalisera framställningen av vad en tjetjen är. Vidare finns det flera nationella kontexter än den ryska som man skulle kunna analysera. Erjavec et al, som skriver om omformulerandet av Bushs war on terror till att passa den serbiska kontexten, menar att det serbiska fallet endast är ett av många där denna diskurs omformuleras till den lokala kontexten. Diskursen lämpar sig väl för detta eftersom den är simplistisk, moraliserande och absolutistisk. (Erjavec 2007 s. 125)

8 Referenser

- Bergström, Göran – Boréus, Kristina, 2005. *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur.
- Eichler, Maya, 2006. "Russia's Post Communist Transformation – a gendered analysis", *International Feminist Journal of Politics*, vol 8, no. 4, s. 486-511.
- Erjavec, Karmen – Volcic, Zala, 2007. "'War on terrorism' as a discursive battleground: Serbian recontextualization of G.W. Bush's discourse", *Discourse & Society*, vol. 18, nr. 2, s. 123-137.
- Hahn, Gordon M, 2007. *Russia's Islamic Threat*. New Haven: Yale University Press.
- O'Loughlin, John – Gearóid, Ó Tuathail – Kolossov, Vladimir, 2004. "A 'Risky Westward Turn'? Putin's 9-11 Script and Ordinary Russians", *Europe-Asia Studies*, vol. 56, nr 1, s. 3-34.
- Petersson, Bo, 2008. *The Prevalence of Stereotypes and Enemy Images: The Case of the Chechen Wars*. i Petersson, Bo – Tyler, Katharine (eds.), 2008. *Majority Cultures and the Everyday Politics of Difference: Whose House is This?* London: Palgrave.
- Wagnsson, Charlotte, 2000. Russian Political Language and Public Opinion on the West, Nato and Chechnya Securitisation Theory Reconsidered" University of Stockholm: Department of Political Science.
- Winther Jørgensen, Marianne – Phillips, Louise, 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

8.1 Tidskrifter

8.1.1 Military News Bulletin

Bolotov, Nikolai, 2003. "Threats to the Military in the Euro Atlantic Region", *Military News Bulletin*, no. 1, s.13-15.

Ivanov, Sergei, 2003. "Sergei Ivanov: We Do Not Intend to Come to Terms with Terrorists", *Military News Bulletin*, no. 2, s.19-20.

Ivanov, Sergei, 2001. "Russia and European Security", *Military News Bulletin*, no. 12, s.12-16.

Ivanov, Sergei, 2003. "Joining Efforts in Combating New Global Threat", *Military News Bulletin*, no. 1, s.4-5.

Putin, Vladimir, 2002. "Chechnya Needs Peace and Stability", *Military News Bulletin*, no. 11, s. 6-8.

Putin, Vladimir, 2002. "Vladimir Putin Appeals to Compatriots on October 26, 2002", *Military News Bulletin*, no. 11, s.3-4.

Potapov, Vladimir, 2003. "Collaboration of Power Structures is Key to Success", *Military News Bulletin*, no. 1, s.21.

Skovorodnikov, Marat, 2003. "The Russian Military Have a Wealth of Experience in Fighting Terrorism", *Military News Bulletin*, no. 1, s.9.

8.1.2 The Current Digest of the Post-Soviet Press

Ishchenko, Sergei 2001. "Defense Minister Discusses Russia's Antiterrorist Role", *The Current Digest of the Post-Soviet Press*, vol.53, no. 39, s. 6.

Putin, Vladimir, 2001. "Sept. 11 Statement by Vladimir Putin on Terrorist Acts in U.S.", *The Current Digest of the Post-Soviet Press*, vol.53, no. 37, s. 4.

Radzikhovsky, Leonid, 2001. "The 21st Century Has Begun", *The Current Digest of the Post-Soviet Press*, vol.53, no. 37, s. 7.

Rogozin, Dmitry, 2001. "The World Community as a Whole Must Treat this Monstrous Malady", *The Current Digest of the Post-Soviet Press*, vol.53, no. 38, s. 1.

Yusin, Maksim, 2001. "My Friend Got Into a Fight With an Arab", *The Current Digest of the Post-Soviet Press*, vol.53, no. 37, s. 3.

8.2 Internetresurser

www.kremlin.ru (070806)

Putin, Vladimir. "Speech at Meeting with Veterans Marking the 57th Anniversary of Victory in the Great Patriotic War", 9:e maj 2002. (http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2002/05/09/1640_type82912_85165.shtml)

Putin, Vladimir "Speech at the 10th summit of heads of state and government of the Organisation of the Islamic Conference", 16:e oktober 2003. (http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2003/10/16/1452_54129.shtml)

www.whitehouse.gov (070806)

Bush, W. George 22:a juli 2002 "Anti-Terrorism Technology Key to Homeland Security" (www.whitehouse.gov/news)

Bush, W. George 20:e september "Address to a Joint Session of Congress and the American People" (www.whitehouse.gov/news)

Bush, W. George 11:e mars 2002 “President Thanks World Coalition for Anti-Terrorism Efforts” (www.whitehouse.gov/news)

Bush, W. George 5:e februari 2002 “President Increases Funding for Bioterrorism by 319 Percent” (www.whitehouse.gov/news)

www.un.org (070806)

Ivanov, Sergei, 7:e november 2002, General Assembly of the United Nations, UN Document Symbol: A/57/PV.5

Lobatch, Dmitry, 13:e november 2002, General Assembly of the United Nations, UN Document symbol: A/C.6/57/SR.7

www.ne.se, uppslagsord: Tjetjenien. (070806)

Radio Free Europe “Chechen President Touts Improvements, But Rights Groups Disagree” (070806)

(<http://www.rferl.org/featuresarticle/2005/06/1FE07026-AB77-4C1B-86D9-D845B285DA6A.html>)